

УДК 37.015.3:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.23>

Олександр РОМАНОВ

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 01601

ORCID: 0009-0008-4588-4387

Бібліографічний опис статті: Романов, О. (2025). Інтернет як інструмент булінгу – науковий погляд: причини й фактори. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 193–200, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.23>

ІНТЕРНЕТ ЯК ІНСТРУМЕНТ БУЛІНГУ – НАУКОВИЙ ПОГЛЯД: ПРИЧИНИ Й ФАКТОРИ

У статті акцентується увага на проблемі кібербулінгу серед підлітків, оскільки саме в цей віковий період міжособистісні контакти набувають суттєвого значення та стають ключовим ресурсом емоційної підтримки й формування соціальних компетентностей.

Метою статті є визначення основних причин та факторів, що сприяють виникненню кібербулінгу серед підлітків.

Відзначено, що підлітковий вік характеризується інтенсивним пошуком себе та потребою у самореалізації в середовищі ровесників. Саме тому інтернет-простір стає для підлітків привабливою соціальною платформою, де вони можуть випробувати власні комунікативні можливості та формувати соціальну ідентичність. Водночас, у цифровому середовищі виникають небезпеки, такі як кібербулінг — умисні, повторювані дії агресивного характеру з боку однієї особи або групи, спрямовані на нанесення емоційної чи психологічної шкоди. Такі прояви можуть відбуватися через соціальні мережі, сервіси миттєвих повідомлень, електронну пошту чи інші онлайн-платформи.

Відмічено, що інтернет виступає інструментом булінгу через низку характерних особливостей: невимушеність при встановленні контакту, анонімність, невидимість, створення «віртуального Я», складність у прояві емоцій, відсутність невербального компоненту, особливості мовлення.

Зазначено, що булінг в інтернеті може бути потужнішим за звичайний й впливає на власний образ «Я» підлітків, заниження самооцінка, втрати довіри, мотивації для досягнення особистих цілей.

Розкрито зміст поняття кібербулінг та докладно розглянуто причини й фактори, що підвищують ризик виникнення та поширення кібербулінгу.

Серед них — ефект розгальмування поведінки підлітків в онлайн-просторі, що виявляється у зниженні внутрішньої цензури під час спілкування, психологічна невпевненість кривдників і їхнє бажання контролювати інших, а також сприйняття кібербулінгу як розваги.

Представлено результати дослідження поширеності булінгу в інтернеті серед підлітків. З'ясовано, що опитані підлітки найчастіше стикаються з обзиваннями через SMS та онлайн-повідомлення, образливими коментарями, поширенням чуток і пліток, ігноруванням у соціальних мережах та публікацією незручного фото чи відеоконтенту.

Визначено фактори, які впливають на виникнення кібербулінгу в підлітків, а саме – індивідуальні, шкільні, соціальні та технологічні фактори.

Акцентовано увагу на необхідності комплексного підходу до протидії кібербулінгу та розроблення програми профілактичної роботи зі стратегічними напрямками.

Ключові слова: інтернет, булінг, кібербулінг, підлітки.

Oleksandr ROMANOV

Postgraduate Student of the third (educational and scientific) level of higher education, Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University, 9 Pyrohova str., Kyiv, Ukraine, 01601

ORCID: 0009-0008-4588-4387

To cite this article: Romanov, O. (2025). Internet yak instrument bulinhu – naukovyi pohliad: prychny y faktory [The Internet as a tool for bullying – a scientific view: causes and factors]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 193–200, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.23>

THE INTERNET AS A TOOL FOR BULLYING – A SCIENTIFIC VIEW: CAUSES AND FACTORS

The article focuses on the problem of cyberbullying among adolescents, since it is during this age period that interpersonal contacts acquire significant importance and become a key resource for emotional support and the formation of social competencies.

The aim of the article is to identify the main causes and factors contributing to the emergence of cyberbullying among adolescents.

It is noted that adolescence is characterized by an intense search for oneself and the need for self-realization among peers. That is why the Internet space becomes an attractive social platform for adolescents, where they can test their own communicative abilities and form a social identity. At the same time, dangers arise in the digital environment, such as cyberbullying – deliberate, repeated acts of an aggressive nature by one person or group, aimed at causing emotional or psychological harm.

Such manifestations can occur through social networks, instant messaging services, email, or other online platforms.

It is noted that the Internet acts as a tool for bullying due to a number of characteristic features: ease in establishing contact, anonymity, invisibility, creation of a «virtual self», difficulty in expressing emotions, lack of a non-verbal component, and peculiarities of speech.

It is noted that online bullying can be more powerful than usual and affects adolescents' self-image, low self-esteem, loss of confidence, and motivation to achieve personal goals.

The content of the concept of cyberbullying is revealed and the causes and factors that increase the risk of cyberbullying occurrence and spread are examined in detail.

Among them are the effect of disinhibiting teenagers' behavior in the online space, which is manifested in a decrease in internal censorship during communication, the psychological insecurity of abusers and their desire to control others, as well as the perception of cyberbullying as entertainment.

The results of a study on the prevalence of online bullying among teenagers are presented. It was found that the surveyed teenagers most often encounter name-calling via SMS and online messages, offensive comments, the spread of rumors and gossip, being ignored on social networks, and the publication of embarrassing photo or video content.

Factors that influence the occurrence of cyberbullying in adolescents have been identified, namely individual, school, social and technological factors.

Attention is focused on the need for a comprehensive approach to combating cyberbullying and the development of a preventive work program with strategic directions.

Key words: Internet, bullying, cyberbullying, teenager.

Актуальність проблеми. Інтернет – це середовище для продуктивної взаємодії суб'єктів, що ґрунтується на використанні цифрових засобів та інструментів, з метою здобуття знань, всебічного розвитку та самореалізації, формування світогляду, цінностей та орієнтирів. Разом з тим виникають небезпеки, серед яких: проблема переміщення індивіда з реального до віртуального життя в Інтернеті, трансформація людського спілкування, формування хибних, ідеалізованих уявлень про себе й навколишній світ, розповсюдження кібербулінгу. Віртуальне середовище суттєво розширює можливості ініціаторів цькування. Поширеність інформаційних техноло-

гій і доступність інтернету призвели до нової форми насильства – кібербулінгу.

Найчастіше з булінгом у інтернеті стикаються підлітки. Підлітковий вік називають кризовим. Це період розвитку, коли організм має підвищену сензитивність до певних зовнішніх і внутрішніх впливів, дії яких мають особливо важливі, безповоротні наслідки. Він супроводжується бажанням пізнавати нове, «почуттям дорослості», самоствердженням, страхом не відповідати нормам групи однолітків та прагненням наслідувати звички і поведінку значимих дорослих.

У підлітковому віці соціальні зв'язки стають основним джерелом емоційної підтримки

та розвитку соціальних навичок. У взаємодії формується самосвідомість підлітка, що створює опору для подальшого розвитку. В цей період проходить трансформація самооцінки, формується система цінностей.

Потреба в комунікації за рівнем значущості у підлітків займає провідну позицію. Особливо, слід відмітити, сильне прагнення до спілкування з однолітками, бути визнаним, відповідати їх очікуванням та заслужити повагу. В стосунках з однолітками підліток прагне реалізувати свою особистість, визначити свої можливості в спілкуванні, тому інтернет став звичним середовищем та незамінним порадиником та помічником у багатьох питаннях. Використання інтернет-мереж допомагає знаходити друзів, спілкуватися з ними, обговорювати проблеми, знаходити відповіді на свої питання. Інтернет став тим соціальним середовищем, в якому підліткам комфортно, бо в багатьох аспектах воно повторює реальне, але разом з тим створює особливий простір з новими правилами та особливостями поведінки. Інтернет-середовище дозволяє підлітку програвати ті ролі, в яких він відчуває необхідність, допомагає почувати себе упевнено, вільно та розкуто, отримати новий досвід і випробувати те, що раніше не пробував, допомагає з пошуком себе.

Характерним для інтернету є: невимовність при встановленні контакту, анонімність, невидимість, створення «віртуального Я», складність у прояві емоцій, відсутність невербального компоненту, особливості мовлення – сленг та скорочення, смайлики. Це дає можливість створювати свій образ за власним бажанням, приховати певні риси характеру, бути таким, яким бажаєш здаватися співрозмовнику. Разом з тим в інтернеті виникають небезпеки, які мають не виражений характер з непередбачуваними наслідками для підлітка. Однією з найгостріших проблем, з якими стикаються підлітки у інтернет просторі став булінг.

Кібербулінг має специфічні особливості віртуальної комунікації: анонімність, висока проникність, швидкість поширення інформації, широка аудиторія, відсутність емпатії, контролю та довготривале зберігання травматичної інформації. Кібербулінг впливає на власний образ «Я» підлітків, занижується

самооцінка, виникає втрата довіри, мотивації для досягнення особистих цілей.

Тому, актуалізується питання необхідності звернення уваги на прояви булінгу в інтернеті, причини та фактори його виникнення. Актуальність аналізу наукового погляду обумовлена поширеністю цього явища у Інтернет спілкуванні й його деструктивною спрямованістю, що завдає особливої шкоди підліткам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему кібербулінгу вивчають вітчизняні й зарубіжні науковці з причини його зростання.

У монографії Шахрай В.М., Гончар Л.В., Федорченко Т.Є., Малиношевський Р.В. проаналізовано наукові підходи до розуміння сутності булінгу та визначено особливості впливу цифрового освітнього середовища на залученість дітей і учнівської молоді до булінгу (Шахрай, Гончар, та ін., 2025).

Колектив науковців вказує, що число виявів традиційного булінгу зменшується, а кібербулінг у всьому світі швидко зростає. На думку дослідників, рівень скоєння кібербулінгу становить 25,03 %, вказуючи на наслідки для дітей, спричинені кібербулінгом такі, як зниження їхньої безпеки та освітнього рівня, погіршення психічного здоров'я.

Максьом К. В. вказала, що в інтернет середовищі постійно надається інформація, яка формує в дітей, які надзвичайно сприйнятливі до цього, свідому і підсвідому установку на те, що насильство і агресія – це норма сучасного життя для наших школярів (Максьом, 2019)

Онуфрієва Л., Чайковська О. зазначають, що підлітки є найуразливішою категорією, яка внаслідок недостатньої психологічної стійкості перебуває в зоні підвищеного ризику щодо даного явища. В дослідженні розглянуто причинно-наслідковий зв'язок між агресивною поведінкою підлітків та вихованням, середовищем, шкільною атмосферою, використанням технологій тощо. Здійснено аналіз взаємозв'язку між рівнем агресивності підлітків та їхньою схильністю до проявів кібербулінгу. Виявлено, що здатність до агресивної поведінки проявляється в різних сферах життя, особливо в онлайн-середовищі, де, ховаючись за анонімністю Інтернету, підлітки можуть використовувати кібербулінг як засіб вираження агресії та контролю над іншими (Онуфрієва, Чайковська, 2025).

Враховуючи розвиток наукових досліджень з проблеми кібербулінгу та потребу у вдосконаленні практичної діяльності в цій сфері, доцільно здійснити аналіз причин і факторів виникнення булінгу в інтернеті серед підлітків, що й становить мету статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін кібербулінг введений канадським вченим Білом Белсі й означає використання інформаційних та комунікаційних технологій для підтримки навмисної, повторної та ворожої поведінки особи чи групи осіб, яка має на меті заподіяти шкоди іншим особам.

Вітчизняні дослідники Міхеєва О. та Корнієнко М. визначають поняття кібербулінг як умисні дії, що скоюються однією особою або групою осіб відносно іншої особи, посередництвом електронних засобів комунікації, з метою завдання шкоди, що можуть здійснюватися на пряму, або анонімізовано і можуть призвести до низки негативних наслідків в результаті створення ситуації напруження, тиску, залякування, переслідування» (Міхеєва, Корнієнко, 2018).

На думку Найдьонової Л., кібербулінг є витонченою формою цькування та новітньою формою агресії, що реалізується через інформаційно-комунікаційні засоби (Найдьонова, 2023).

Під визначення кібербулінгу підпадають різні прояви цькування в Інтернеті. Це можуть бути образи на онлайн-форумах, публікації неприємних коментарів, розповсюдження пліток і образливої, принизливої інформації, висміювання коментарів, передача третім особам приватних інтернет-розмов жертви без її відома, блокування жертви в онлайнчатах чи групах месенджерів, створення хибних профілів у соціальних мережах. Кібербулінг у соціальних мережах і на інших ресурсах – це систематична агресивна поведінка однієї особи чи групи осіб з метою нанесення психологічної шкоди, що здійснюється через сервіси миттєвих повідомлень у соціальних мережах, електронній пошті, на web-сайтах.

Науковці докладно розглядають причини й фактори, що обумовлюють насильство в інтернет просторі.

Міхеєва О., Корнієнко М. стверджують, що характерними рисами кібербулінгу є анонімність, безперервність, безліч невидимих свідків, відсутність зворотного зв'язку та розгаль-

мовування. Вони вказують, що найчастішими жертвами кібербулінгу стають підлітки, які не отримують достатньої уваги від батьків і не мають емоційного зв'язку з ними; підлітки, які зазнають насильства від батьків, мають вороже ставлення до світу, часто стають жертвами насильства в реальному житті й поведуться агресивно по відношенню до тих, хто слабший за них; діти, які виростають під тиранічним батьківським контролем, постійно підкоряються і не можуть висловлювати свою думку; підлітки з сімей з низьким соціальним статусом (Міхеєва, Корнієнко, 2018).

Шахрай В. з'ясувала причини кібербулінгу – це ефект розгальмування поведінки підлітків онлайн, який відображається у зниженні внутрішньої цензури під час спілкування в кіберпросторі; брак впевненості у кривдників та їх бажання контролювати інших; сприйняття учнями кібербулінгу як розваги (Шахрай, 2024).

Присяжнюк О., Близнюкова О., Мельничук І. вказали цілий ряд факторів, які сприяють кібербулінгу: доступність мобільних цифрових пристроїв; збільшення тривалості часу, який люди різного віку присвячують використанню електронних засобів спілкування; активність у соціальних мережах і впровадженням дистанційної форми роботи та навчання. У якості традиційних засобів для здійснення кібербулінгу найчастіше використовуються різноманітні соціальні мережі: Facebook; Instagram; Telegram, Whatsapp; YouTube; Viber тощо. Вказують, що небезпечність ситуації посилюється у зв'язку з специфікою віртуального простору, а саме, анонімністю, можливістю фальсифікувати ідентичність, низькою вірогідністю притягнення до відповідальності за свої вчинки, спроможністю мати широку аудиторію, здатністю тероризувати без обмежень у просторі та часі (Присяжнюк та ін., 2021).

Чорна Л., Танасійчук І. вказали, що інтернет-простір створюється за аналогією з реальністю й внаслідок інтенсивнішої соціальної взаємодії утворюється більше умов для прояву агресії. Перебуваючи у віртуальному просторі підліток залишається сам собою та реагує аналогічно тому, як це відбувалося б у реальному житті. Інтернет простір не дає можливості відчувати себе в повній інформаційній безпеці. Вступаючи до активної взаємодії, підліток може отримувати небажані коментарі від інших користувачів на

свою адресу або ознайомлення з інформацією, що може бути провокативною чи не відповідати дійсності. Акцентували увагу, що в контексті користування інтернетом варто враховувати такий важливий фактор, як анонімність повною чи певною мірою. Саме анонімність може призводити до таких негативних проявів поведінки, як агресія в онлайнсередовищі. Звернули увагу на те, що реакція, яка зароджується й виплескується внаслідок соціальної взаємодії в інтернет-мережі може спричинити прояв не лише негативних емоцій, а й агресії. Тому, інтернет середовище є спонукальним фактором для агресії (Чорна, Танасійчук, 2023).

Дослідники дедалі частіше акцентують увагу на вищезгаданому ефекті «розгальмовування», адже повна чи часткова анонімність у інтернет мережі сприяє більш вільній поведінці користувачів, що не піддається притягненню до відповідальності в разі порушення певних норм моралі.

До таких сприятливих для проявів агресії умов можна зарахувати створене у віртуальній реальності середовище соціальних мереж, у яких загальний обсяг одночасно доступних подразників для підлітків є набагато більшим порівняно з реальним світом. Крім того, описаний вище фактор повної або часткової анонімності, що тягне за собою ефект «розгальмовування», також сприяє більш вільному прояву різноманітних емоцій, як позитивних, так і негативних. Будучи лише інструментом для комунікації, соціальні мережі не можуть бути оцінені з позиції категорій «доброго» і «поганого» для суспільного розвитку. Так само будуть не зовсім коректними спроби однозначного оцінювання їх впливу на формування світогляду або ціннісних орієнтацій підлітків.

Отже, на основі аналізу наукових праць ми виділили ключові фактори, що сприяють розгальмуванню:

анонімність – дає відчуття «невидимості» та знижує відповідальність за слова й дії.

– відсутність візуальних та емоційних сигналів – підліток не бачить реакції іншої людини, тому легше ігнорує її почуття.

– тимчасова дистанція між дією і наслідками – підсилює ілюзію, що «нічого не буде».

– підсиленої сміливості або влади – лайки, підписники чи статус у спільноті підсилюють імпульсивність.

– ефект приватності – навіть у відкритих соцмережах підліток переживає спілкування як «камерне», ніби говорить у себе в кімнаті.

Опираючись на дослідження науковців, можна стверджувати, що у сучасному суспільстві інтернет став повсякденною практикою підлітків. Щодо причин та факторів, які найчастіше провокують використання інтернету як інструменту булінгу, можемо вказати, такі як, збільшення тривалості часу та активності у соціальних мережах, недостатню для підлітків насиченість спілкуванням у реальному житті, наявність у них бажання реалізації певних якостей, програвання ролей, переживання емоцій, які з тих чи інших причин неможливі у повсякденному житті, безкарність за свої вчинки.

Нами було проведено дослідження поширеності булінгу в інтернеті серед підлітків. Ми використали Анкету Європейського проєкту з втручання у боротьбу з кібербулінгом (ECIPQ; Brighi et al., 2012) для вимірювання різних типів поведінки та дій, що визначають кібербулінг.

Кількість обстежуваних – 111 учнів віком 11–14 років. За результатами аналізу опитування встановлено, що 76% (84 д.) опитаних підлітків мали досвід з епізодами кібербулінгу або ставали його жертвами. Найчастіше вони зустрічаються з обзиваннями через смс чи онлайн-повідомлення, негативними образливими коментарями, поширенням чуток та пліток, виключенням або ігноруванням на сайті соціальної мережі чи в Інтернет-чаті, публікації незручних відео чи фотографій.

За результатами «Анкети проявів кібербулінгу» виявлено, що підлітки найчастіше стикалися з кібербулінгом на платформах: відеоігри – 37%, месенджери (WhatsApp, Telegram, Viber тощо) – 34%, соціальні мережі (Instagram, Facebook, TikTok тощо) – 32%, освітні онлайн – платформи – 4%, електронна пошта або SMS – 3% (Романов, 2025, с. 87).

Беручи до уваги дослідження науковців, нами було визначено фактори, які впливають на виникнення кібербулінгу в підлітків та, які можна розглядати на кількох рівнях.

1. Індивідуальні фактори:

– Поведінкові та особистісні характеристики: занижена самооцінка, самоставлення,

низькі когнітивні здібності, темперамент, особливості характеру, риси пов'язані з ризиком бути агресором – бажання домінувати, стати популярним серед однолітків або спроби компенсувати власні комплекси, розважитися, недостатня розвиненість саморегуляції, низька мотивація до комунікації, тривожність, низька емпатія.

– Ефект розгальмування поведінки підлітків онлайн, який відображається у зниженні внутрішньої цензури під час спілкування. У віртуальному просторі підлітки відчують менший страх осуду, покарання та менше переживають щодо соціальної оцінки. Онлайн-середовище створює ілюзію безпечності та дистанції, через що підлітки частіше дозволяють собі те, на що не наважилися б у реальних соціальних взаємодіях, сприяти антисоціальній поведінці.

– Час і спосіб використання інтернету: тривале користування, участь в агресивних онлайн-спільнотах, ризикова онлайн-поведінка (публікація приватних фото тощо).

2. Сімейні фактори

– Низький рівень батьківського контролю, відсутність діалогу й емоційної підтримки. Конфліктні та жорсткі стилі сімейного виховання, слабка підтримка дітей батьками, нездатність налагоджувати теплі батьківсько-дитячі стосунки. Низький рівень обізнаності батьків щодо ризиків в інтернеті.

3. Шкільні та соціальні фактори

– Несприятливий шкільний клімат, неналежна увага до дітей з боку вчителів, недружні взаємини між дітьми в школі, класі посилюють проблеми. Цифрове середовище часто «перетягує» конфлікти за межі школи в приватний простір.

– Недостатній рівень підготовленості педагогів стосовно реагування на факти кібербулінгу.

– Трансляція насильства у ЗМІ, небезпека середовища і спільноти.

4. Технологічні фактори

– Дизайн платформ, можливість створювати фейкові акаунти, недосконалі інструменти модераторів, асинхронність комунікації, що знижує емпатію та усвідомлення шкоди, масовість і швидкість поширення контенту, технічні можливості для прихованого переслідування, постійний доступ до інтернету.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі проведеного аналізу можна зробити кілька ключових висновків.

Найчастіше з кібербулінгом стикаються підлітки, оскільки саме онлайн-середовище для них є комфортним і виступає основним джерелом емоційної підтримки та розвитку соціальних навичок.

Інтернет являється інструментом булінгу, бо характерним для нього є: невимушеність при встановленні контакту, анонімність, невидимість, створення «віртуального Я», складність у прояві емоцій, відсутність невербального компонента, особливості мовлення. Через інтернет підлітки здійснюють цькування та проявляють агресивну поведінку з метою завдати психологічної шкоди іншим, використовуючи сервіси миттєвих повідомлень у соціальних мережах, електронну пошту та web-сайти.

Булінг в інтернеті впливає на образ «Я» підлітків, спричиняючи вплив на самооцінку, втрату довіри до інших та зниження мотивації досягати особистих цілей.

До основних причин підвищеного ризику виникнення та поширення кібербулінгу належать ефект розгальмування поведінки підлітків онлайн, що проявляється у зниженні внутрішньої цензури, психологічної невпевненості кривдників та їхнє прагнення контролювати інших, а також сприйняття кібербулінгу як розваги. Факторами, які впливають на виникнення кібербулінгу в підлітків є індивідуальні, шкільні, соціальні та технологічні.

За результатами проведеного дослідження поширеності булінгу в інтернеті серед підлітків встановлено, що 76% опитаних підлітків мали досвід з епізодами кібербулінгу або ставали його жертвами. Вказано, що найчастіше вони зустрічаються з обзиваннями через смс чи онлайн-повідомлення, негативними образливими коментарями, поширенням чуток та пліток, виключенням або ігноруванням на сайті соціальної мережі чи в Інтернет-чаті, публікації незручних відео чи фотографій.

Вважаємо, що проблема кібербулінгу підлітків потребує наукового осмислення та комплексного підходу, складниками якого має бути діагностика, обґрунтування структури особистісної протидії булінгу в інтернеті та програми профілактичної роботи із стратегічними напрямками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анкета Європейського проекту з втручання у боротьбу з кібербулінгом Брігі, А., Ортега, Р., Пизальські, Дж., Шайтауер, Х., Сміт, П. К., Цормпаудіс, Х., Цорбаудіс, Х. та ін. (2012). *Анкета Європейського проекту втручання в кібербулінг (ЕСІРQ)*. APA PsycTests. <https://doi.org/10.1037/t66195-000>
2. Запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі: теоретичні і практичні підходи: монографія / Шахрай В.М., Гончар Л.В., Федорченко Т.Є., Малиношевський Р.В., за ред. В.М. Шахрай. Івано-Франківськ : НАІР, 2025. 104 с.
3. Максьюм К. В. Соціально-психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту в підлітковому та юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології. Т. 12. Психологія творчості*. Вип. 25. 2019. С.164–171
4. Міхєєва О.Ю., Корнієнко М.М. Кібербулінг як соціально-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. № 11 (63), 2018. С. 247–250.
5. Найдьонова Л.А. Розвиток медіаосвіти в територіальній громаді: шляхи подолання психологічних наслідків війни: методичні рекомендації. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. 68 с.
6. Онуфрієва Л.А., Чайковська О.М. Взаємозв'язок агресивності із проявами кібербулінгу серед підлітків. *Габітус*. 2025. Вип. 69. Т. 1. С. 208. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208>.
7. Присяжнюк О., Близнюкова О., Мельничук І. Особливості використання ІКТ для дослідження і профілактики кібербулінгу в юнацькому віці. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Том 83. №3. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v83i3.4426>
8. Романов О. Г. Використання сучасних онлайн-технологій для дослідження кібербулінгу підлітків та оцінки частоти найбільш поширених його форм. Соціально-педагогічне партнерство закладів освіти та соціальних інституцій під час війни: матеріали IV Всеукраїнського круглого столу / За заг. ред. Т. Куниці. Івано-Франківськ: НАІР, 2025. 124 с.
9. Чорна Л., Танасійчук І. Особливості прояву агресії в соціальних мережах: філософський аналіз. *Культурологічний альманах*. Вип. 4. 2023. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.24>
10. Шахрай В.М. Запобігання і подолання булінгу як наукова та соціально-виховна проблема. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 5(33). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)-1320-1333](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33)-1320-1333).

REFERENCES:

1. Brihi, A., Orteha, R., Pyzalski, Dzh., Shaitauer, Kh., Smit, P. K., Tsormpatsudis, Kh., et al. (2012). Anкета Yevropeiskoho proektu vtruchannia v kiberbulinh (ЕСІРQ) [European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire (ЕСІРQ)]. APA PsycTests. <https://doi.org/10.1037/t66195-000> [in Ukrainian].
2. Chorna, L., & Tanasiichuk, I. (2023). Osoblyvosti proiavu ahresii v sotsialnykh merezhakh: filosofskyi analiz [Features of aggression manifestation in social networks: philosophical analysis]. *Kulturolohichnyi almanakh – Cultural Almanak*, 4. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.24> [in Ukrainian].
3. Maksom, K.V. (2019). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti rozvytku emotsiinoho intelektu v pidlitkovomu ta yunatskomu vitsi [Socio-psychological features of emotional intelligence development in adolescence and youth]. *Aktualni problemy psykhologii. T. 12. Psykholohiia tvorchosti – Actual problems of psychology. Vol. 12. Psychology of creativity*, 25, 164–171 [in Ukrainian].
4. Mikheieva, O.Yu., & Korniienko, M.M. (2018). Kiberbulinh yak sotsialno-pedahohichna problema [Cyberbullying as a socio-pedagogical problem]. *Molodyi vchenyi* [Young Scientist], 11(63), 247–250 [in Ukrainian].
5. Naidonova, L.A. (2023). Rozvytok mediaosvity v terytorialnii hromadi: shliakhy podolannia psykholohichnykh naslidkiv viiny: metodychni rekomendatsii [Development of media education in the territorial community: ways to overcome the psychological consequences of war: methodological recommendations]. *Kropyvnytskyi: Imeks-LTD* [in Ukrainian].
6. Onufrieva, L.A., & Chaikovska, O.M. (2025). Vzaiemozviazok ahresyvnosti iz proiavamy kiberbulinhu sered pidlitkiv [The relationship between aggressiveness and manifestations of cyberbullying among adolescents]. *Habitus*, 69(1), 208. <https://doi.org/10.32782/2663-5208> [in Ukrainian].
7. Prysiazniuk, O., Blyzniukova, O., & Melnychuk, I. (2021). Osoblyvosti vykorystannia IKT dlia doslidzhennia i profilaktyky kiberbulinhu v yunatskomu vitsi [Features of using ICT for research and prevention of cyberbullying in adolescence]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools*, 83(3). <https://doi.org/10.33407/itlt.v83i3.4426> [in Ukrainian].
8. Romanov, O.H. (2025). Vykorystannia suchasnykh onlain-tekhnologii dlia doslidzhennia kiberbulinhu pidlitkiv ta otsinky chastoty naibilsh poshyrenykh yoho form [Use of modern online technologies to study adolescent cyberbullying and assess the frequency of its most common forms]. *T. Kunytsia (Ed.), Sotsialno-pedahohichne partnerstvo zakladiv osvity ta sotsialnykh instytutiv pid chas viiny: materialy IV Vseukrainskoho kruhloho stolu – Socio-pedagogical partnership of*

educational institutions and social institutions during the war: materials of the IV All-Ukrainian round table, (p. 124). Ivano-Frankivsk: NAIR [in Ukrainian].

9. Shakhrai, V.M. (2024). Zapobihannia i podolannia bulinhu yak naukova ta sotsialno-vykhovna problema [Prevention and overcoming of bullying as a scientific and socio-educational problem]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific Innovations and Advanced Technologies*, 5(33). [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)-1320-1333](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33)-1320-1333) [in Ukrainian].

10. Shakhrai, V.M., Honchar, L.V., Fedorchenko, T.Ye., & Malynoshevskiy, R.V. (2025). Zapobihannia i podolannia bulinhu v tsyfrovomu osvithnomu seredovyshchi: teoretychni i praktychni pidkhody [Prevention and overcoming of bullying in the digital educational environment: theoretical and practical approaches]. Ivano-Frankivsk: NAIR [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 16.11.2025

Дата прийняття статті: 03.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025